

Consell Comarcal del **Tarragonès**

EL TARRAGONÈS

AMB LA CULTURA

Conferència

MISÈRIA, PESTA I FAM

LA GUERRA DEL FRANCÈS AL CAMP DE TARRAGONA
(1808-1814)

*Cataluña: historia de la guerra de la independencia en el antiguo principado.
Blanch, A. Cedida per BHMT*

A càrrec de

Manel Güell Junkert

Responsable de l'Arxiu Històric
de la Diputació de Tarragona i investigador
d'història militar d'època moderna.

Dijous, 24 de febrer de 2011

A les 20 h.

1811:
tarragona
assetjada

MISÈRIA, PESTA I FAM.
LA GUERRA DEL FRANCÈS AL CAMP DE TARRAGONA (1808-1814)

MANEL GÜELL

“Misèria, pesta i fam” són sinònims, o condueixen a la Mort. Aquests cinc elements: la Guerra, la Mort, la Misèria, la Pesta i la Fam, s’interrelacionen i apareixen plegats en la Història. L’episodi napoleònic a la demarcació tarragonina, entre 1808 i 1814, n’és un molt bon exemple.

Aquesta conferència no serà una exposició seguida de xifres d’efectius, de moviments de tropes, descripció d’uniformes o de gestes militars, no serà un conte de “batalletes”, aquesta conferència vol estar dedicada a la societat civil tarragonina que va patir la devastació d’aquella guerra, i vol demostrar els terribles efectes d’una guerra dins de casa. Conscienciar a la gent de lo inútils i desastroses que resulten les guerres per a tothom. Per fer-ho, no hi ha altre remei que enumerar el decàleg de desgràcies i horrors que aquell conflicte va causar a la població.

La invasió del país per part d’un nombrós i disciplinat exèrcit estranger va portar: **mort** (assassinats massius de naturals, no solsament a les batalles, sinó fora d’elles), **destrucció** (de cases, arxius, collites i conreus, tot allò que els militars no es podien endur en un saqueig), **pesta** (una epidèmia de febres tifoïdes, típica en les aglomeracions humanes insalubres i poc higièniques que eren els exèrcits de l’època, una epidèmia que era contagiosa i que es desplaçava allà on es desplaçava l’exèrcit), i **fam** (que va aparèixer amb la destrucció dels béns i de les collites). En la nostra exposició parlarem de cada un d’aquests elements i la seva incidència a la comarca, i acabarem, com no pot ser d’una altra manera, amb els horrors del famós setge de la ciutat de Tarragona el 1811.

Invasió

L’exèrcit napoleònic va caure sobre Catalunya meridional els últims dies de 1808 i començaments de 1809, i desseguida es van fer notar. Van tractar a la població com a enemiga i s’acarnissaren especialment contra els més indefensos: les dones i els eclesiàstics. Coneixem els efectes que van causar en molts poblets petits, precisament pels rectors, que en algunes partides d’òbit afegien algun comentari sobre la causa de mort dels seus feligresos.

Resulta paradigmàtic el cas del rector Antoni Boni, de **Torredembarra**, que deixà testimoni de com els napoleònics havien ofegada una anciana de 76 anys a la Nou de Gaià els últims dies de 1808. Davant la seva imminent arribada, els torrencs fugiren abandonant la població, i només restaren [cito textualment:] «alguns

ancians y malalts en ella. Yo Dr. Anton Boni, rector, també me vas quedar per-a assistir-los... ». En arribar, els militars francesos rebentaren la porta de l'església a trets i la saquejaren del tot fent estelles del que no es podien endur, com feren amb el sagrari de l'altar major a cop de destrall. Al pobre mossèn que intentà d'impedir-ho el cosiren a ganivetades. Més mort que viu, aconseguí arribar a Vespella, on el rector d'allí el recollia el 25 de desembre, i consignava que havia arribat: *“huyendo de los franceses en busca de un seguro refugio. Llegó herido de pies a cabeza. Un sablazo en ambas manos, varias heridas en los brazos y la más penetrante en la sección lumbar...”*.

La Torra no va ser una excepció. Des dels primers dies de 1809 es van sentir amb força els efectes de la invasió a la **Pobla de Montornès** i a Puigtinyós. En la primera població, el rector llevà acte de la defunció del pagès Joan Mateu, el qual *«fou mort violentament y per mans del enemich...»*, i poc després de diversos feligresos, tots assassinats pels francesos (*«fou mort per los enemichs»*, *«morí per mans dels enemichs...»*). A **Puigtinyós**, el rector Josep Bernadà registrà l'òbit del pagès Ramon Mercader, mort *“de una bala que ab un fusilasso li tiraren los francesos la primera vegada que entraren a Puigtinyós, estant-se pacíficament en lo portal de dit poble...”*; a finals de febrer moriren dos vilatans més *“en la irrupció dels francesos”*, i l'any següent era assassinat un ancià de 76 anys *“de resultas de dos colps de destrall al cap que rebé dels enemichs”*. Els darrers dies de febrer de 1809, als **Garidells** morien pare i fill Gras, al primer *«varen matà los francesos...»*, i al segon *«los francesos varen ferir de ferida mortal (com efectivament morí)...»*. Aquell mateix mes, els francesos entraven a **Cabra** del Camp i penjaven un pagès ancià de 78 anys, *«Los francesos que estavan en Cabra mataren a Miquel Solé, y lo trobaren cobert de rocas en casa sos pares sol, perquè tots los de casa fugiren per motiu del exèrcit francès, y com éll era o estava tullit de las camas, no pogué marxar y se quedà sol en casa»*. A cavall entre febrer i març, **Cambrils** quedava deserta a l'arribada dels napoleònics. El 3 de març el reverent Pere Solé moria sense rebre els últims sacraments, *“per haver entrat los francesos en la present vila de Cambrils y haver casi tothom fugit”*, i quinze dies després, ho feia una jove de 20 anys, Teresa Freixa, *«per la invasió dels francesos”*. El mes de maig, restant **Vespella** abandonada, van ser un grapat de veïns pietosos els que enterraren un dels seus, a qui *“Los francesos degollaren...”*. El 1810, no va ser gaire diferent que l'any anterior. El rector de **Bràfim** consignava com un dels seus feligresos era *“mort ab una bayoneta que la tropa de Bonaparte li pasà per la galta y li eixí per la orella, en sa pròpia casa”* A finals d'any n'hagué d'enterrar tres més, *“de mort violenta per la tropa de Napoleó”*. A **Constantí**, ja el 1811, el rector féu constar a la partida d'òbit d'una pobre vídua, que va morir *“de resultas de un tret que li tirà una sentinella francesa, perquè després de haver-li cridat quien viv, no respongué”*.

Podríem continuar amb més casos, perquè hi són, si no fos per la necessitat de concentrar en uns pocs exemples allò que volem exposar i atènyer-nos a l'horari de la

conferència. Només afegir el que ens aporten les cròniques i dietaris coetanis, com la d'ANTONI BOSCH CARDELLACH o com el que consta a les actes municipals d'Alcover, que donen fé de les execrables salvatjades que en nom de la pàtria van cometre els militars francesos, i que van produir fugides massives, saquejos, morts i assassinats arreu de la comarca. Bosch i Cardellach era metge a Bràfim quan la guerra del Francès, i va escriure unes memòries on va deixar constància de que la vila on vivia va ser lloc de pas de les tropes napoleòniques que la van saquejar vuit vegades; els vilatants fugien cap a les muntanyes així que sentien que s'apropaven militars, deixant la població totalment deserta; ho van fer no menys de disset cops. Van ser saquejades igualment una quinzena de poblacions camptarragonines: Santes Creus, Vila-rodona, Valls, Perafort, Puigdelfí, Maspujols, els Pallaresos, l'Argilaga, Mont-roig, Vilabella, Tarragona, la Secuita, Salomó, Torredembarra, Creixell, etcètera. En moltes d'elles s'hi van produir actes sacrílegs o van ser incendiades, o hi va haver matances indiscriminades.

Un opuscle de l'època [el *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona por los franceses en 1811...*] ens explica que durant el setge de Tarragona de 1811, els francesos van sustentar-se drenant els recursos de la comarca (pensem que l'exèrcit francès vivia sobre el territori, i que de la costa (controlada per l'esquadra britànica) no podien rebre queviures; pensem també que les obres de setge requerien aixecar uns parapets de circumval·lació de quilòmetres al voltant de la ciutat assetjada, amb mines i trinxeres que s'havien d'excavar i consolidar amb taulons de fusta. En el cas concret de Tarragona, els francesos van excavar més de cinc quilòmetres de trinxeres):

“Las primeras operaciones del enemigo para empezar el sitio de esta Plaza [Tgn], fueron sembrar el terror en las poblaciones de este campo, ahuyentando y dispersando a fusilazos á los habitantes de las pequeñas, saqueando y cometiendo en las casas solares todo género de iniquidad acostumbrada, apoderándose de todo género de víveres, ganado y demás artículos conducentes á su comodidad y á la obra que iban a emprender; a este fin derribaron un sin número de casas, llevándose las maderas de su construcción y hasta las tejas; obligaron á muchas gentes en calidad de presos a trabajar en las primeras obras de zapadores, donde algunos fueron víctimas de nuestros fuegos. Las poblaciones de primer orden fueron más respetadas, pero obligadas á entregar diariamente las miles raciones de pan, vino, cebada y otros artículos que consumían los 22.000 hombres de que se componía el ejército sitiador, exigiendo siempre duplicado por lo menos [...] todo a la fuerza y con amenazas de muerte”.

Un cop els francesos van ocupar Tarragona, la van convertir en quarter general des del qual dirigien escomeses a tota la comarca. Aquestes escomeses eren, o bé per reclutar **treballadors forçats**, o bé per imposar fortes contribucions.

L'hecatombe epidèmica

Conseqüència directa d'aquella invasió va ser l'esclat de la més terrible epidèmia de febres tifoïdes d'aquella centúria. Tornem a retrocedir en el temps, i ens situem al primer semestre de 1809, acabats d'arribar els francesos. En aquells temps aquesta mena de febres constituïen una malaltia endèmica i molt comuna en els exèrcits, fins al punt "*que los médicos castrenses la tenían como inevitable y familiar, especialmente en los ejércitos en campaña*". Apareixia allà on hi havia precarietat higiènica i d'aliments, i s'extenia ràpidament entre les grans concentracions humanes. Amb motiu de la guerra, el país s'infestà d'exèrcits d'un i altre bàndol que recorrien la comarca saquejant i extenent el contagi a un mateix temps.

N'és prova l'apunt que consignava el rector de Vallmoll mossèn Carbonell els últims dies de juny de 1809:

"Benehí solemnement la nova part del sementiri per no cabrer los cossos en lo sementiri vell, per causa de la gran epidèmia del present any, que comensà quant entraren los francesos en la present vila, dia 3 de mars del corrent, y marxaren dia 20 de mars del mateix mes y any, de *cuia* epidèmia moriren fins el dia de S. Pere 104 cossos en la vila y 8 fora de la vila, y 76 albats. Per lo present, ha calmat, encara qe. no del tot la dita epidèmia, y vulla Déu cèssia del tot si·ns convé".

En un estudi demogràfic fet en 40 parròquies del Camp de Tarragona, comptant número de baptismes i de defuncions entre 1800-1820, s'arribà a les següents conclusions relatives al 1809 (any de l'epidèmia):

- El nombre total d'òbits representa el 17% de tot el vicenni (si parlem de vint anys, la part proporcional de cada un és del 5%. El 17% doncs, triplica i més la proporció normal de defuncions...).
- El CV (o sigui restar naixements de defuncions) dels 20 anys de la mostra és de +10.202, i a cada any li correspondria en proporció +500. Doncs, bé, el 1809 el CV fou de -6.716...

Per fugir de l'epidèmia es va produir un moviment migratori massiu envers la ciutat de Tarragona, on milers de comarcans acudiren a refugiar-se dels francesos i de les febres. La ciutat de Tarragona es convertí en refugi improvisat de gent de tota mena que havien abandonat les llars fins al punt de multiplicar exponencialment el nombre d'habitants. Segons els nostres càlculs demogràfics basats en la TN, la població de Tarragona podia haver arribat a uns 20.000 o pot ser 25.000. I això seria a la baixa, si tenim en compte que els registres de baptismes no recullen la població eclesiàstica (nombrosa a la ciutat), ni tampoc la guarnició militar, components

capaços d'elevar el nombre total de la població fins als ben bé 40.000 o 45.000. D'una població, recordem-ho, que abans de la guerra segons diverses estimacions era d'entre 8 i 9.000 residents.

Concentrada tota aquesta gernació a la ciutat, amb un tifus extés per tot arreu i sense les condicions higièniques i sanitàries adequades, els efectes mortífers van ser devastadors. En les setmanes més crítiques a Tarragona s'havien constatat més de 30 defuncions diàries, fins el punt que es va haver d'habilitar el convent de Sant Domènec en hospital i el seu claustre com a cementiri, atesos els malalts pels propis monjos. Les xifres de mortandat són esgarrifoses. Els sacramentals de Tarragona assenyalen, aquell 1809, un total de 2.126 morts. Són els morts civils (els militars eren registrats pel capellà de cada regiment), i torna a ser una xifra a la baixa, si tenim en compte els comentaris en el sentit que els serveis fúnebres no donaven a l'abast d'enterrar tothom amb els deguts funerals, i que ens fa suposar que molts decesos no serien registrats. Podríem especular amb xifres de més de 3.000 morts, i segons els cronistes coetanis, més de 4.000 civils i uns 6.000 militars.

Fam espantosa

A la pesta del 1809, s'ha d'afegir la fam de 1812. L'estat de guerra en el qual vivia el país no podia deixar pitjor les coses: els militars cremaven, destruïen, robaven o confiscaven les collites i imposaven per la força una fiscalitat salvatge, de manera que la misèria i la fam no van tardar en aparèixer i en causar grans estralls. La situació estava agreujada pel fet que Tarragona havia estat presa i el seu port, lògicament, bloquejat pels aliats. De fet, les mateixes autoritats napoleòniques admetien la difícil situació en la qual la guerra havia posat al país. La memòria del prefecte Alban de Villeneuve afirmava, entre d'altres coses, que la producció agrícola havia dismiuit després de 1808 una tercera part, per causa de les contribucions forçades, les confiscacions i les destruccions indiscriminades, fins el punt que a les acaballes de 1811 i primers dies de 1812, *“une infinité de malhereux sont morts de faim dans les campagnes”*.

L'historiador de **Valls** FRANCESC PUIGGENER, explica que aquell any:

“Hubo en Cataluña, y sufrió nuestra Villa, una terrible escasez, mejor diremos, una verdadera hambre, ocasionada por la esterilidad y por la duración y consecuencias de la guerra con Francia. En la época á que nos referimos llegó á venderse en Valls una cuartera de maiz á 16 duros y una libra de algarrobas á cinco reales. Bastante gente se alimentaba de yerbas y muchísimos devoraban cierto pan amasado con una semilla llamada *yull*, que llegava á embriagar. El pan que amasaban las casas particulares tenia que ser custodiado por fuerza armada, al ser llevado y traído de los hornos de la Villa, á fin de evitar de este modo el que fuese robado por la hambrienta muchedumbre. Además de la sopa

de los Conventos, el Ayuntamiento tuvo que dar tambien un rancho diario á los menesterosos. Tan terrible fue para Valls el año 1812, llamado comunmente el año del hambre”.

Segons un memorial de l'ajuntament reusenc, la majoria dels habitants es trobaven *“ociosos y sentían los efectos del hambre más cruel, por la paralización del comercio y la industria”*. La premsa local, destacava a la capital del Baix Camp, còm el març de 1812 la població feia setmanes que no tastava el pa, i que la vila era pol d'atracció de nombrosíssimes famílies indigents d'arreu, i *“comenzó de aumentar la miseria a tal extremo que vimos lánguidos de hambrientos a nuestros infelices hermanos, desfallecer por las calles sin poder encontrar medios para hacerlos reanimar”*. Un prior de la **Selva del Camp** es lamentava de que *“nos trobavem faltats de un tot, arribant a tal extrem nostra misèria, y tanta la escasés dels comestibles que la quartera de blat se pagava a vint duros y no pochs moriren defallits per falta de pa”*.

Esgarrifa llegir el testimoni del Dr. Antoni Bosch Cardellach, metge de **Bràfim** durant la guerra del Francès i ocasional cronista de desgràcies.

“Aumentaba entonces de tal modo el hambre en el pueblo que por nuestras calles sólo se veían personas descoloridas, hinchadas o abotargadas de cara y pier//nas, o secos y de color negruzco, que se cahían por las calles y caminos, muriéndose algunos de hambre, por no tener que trabajar ni comer. Así yo vi morir 63 en dos villas de Bráfim y Vilabella en el espacio de tres meses, sin embargo que las dos juntas no llegan a 500 vecinos”.

Efectivament, les collites d'aquells anys foren de pena, com es consigna a **Alcover**. La de 1808 fou bastant dolenta per causa de les gelades, imposibilitant a molts dels veïns el compliment de llurs obligacions fiscals *“ni que les ahorcaran...”*; la de 1809, va resultar desastrosa, de forma que a finals d'aquell any la situació era summament crítica. A mitjans de juny de 1811, *“Los vezinos estan a la última miseria y muchos viven de limosna. Casi todos han perdido sus cosechas con tanta ida y venida de tropas y algunos han sido vexados por no tener que dar...”*. La segona meitat d'any, van haver de donar 3.000 raccions de pa i 6.000 de vi als napoleònics, de manera que van haver de passar l'hivern amb el rebost buit. La collita de 1812, fou pèssima, *“la pitjor d'una sèrie d'anys particularment dolents...”*. A través de la documentació parroquial, es pot saber còm augmentaven les famílies que malviven de l'almoïna eclesiàstica a Alcover: el 1809, eren 80, i a començaments de 1813, eren 150 els caps de família que vivien de captar. Quan el 22 d'agost de 1813 una columna anglesa saquejava el poc que els quedava als alcoverencs, el comentari que van apuntar a les actes del Consell resulta colpidor:

“lo poble a quedat a la ultima miseria porque los anglesos prengueren lo poc que havia a la Vila y ja no ens queda altra sortida que la de morirnos de fam...”.

Dels comentaris recollits en l'estudi de les 40 parròquies del Camp de Tarragona, en seleccionem un parell o tres que resulten prou significatius de la crisi de subsistències que patia la població. A **Perafort**, a principis de 1812, Mn. Josep Huguet escriví, sobre la mort de la jove Teresa Borrell *«Nota: esta miñona de edat poca diferència 20 anys, me assegurà mitja hora ans de morir, estant en llur enteniment, que se alimentà de pàmpols de cep y altres herbas 4 o 5 dias. Morí de fam»*. A **Puigtinyós**, el 25 d'abril de 1812, moria l'ancià de 70 anys Tomàs Rull, *“de resultas de la misèria, que en tal temps fou general en tots los pobles”*. Una setmana més tard, ho feia Caterina Alujas, vídua de 44 anys, a qui *“se encontrà morta de un o dos dias de resultas de la gran misèria y fam que regnaba”*.

El Setge

Hem vist els efectes de la invasió i les consqüències col·laterals de l'epidèmia de febres tifoïdes de 1809 i de la fam de 1812. Ara, tornem a retrocedir fins el maig de 1811 per centrar-nos en el setge de Tarragona. A principis de maig de 1811 **Suchet** arribà davant de Tarragona amb un imponent exèrcit de més de 20.000 homes, perfectament pertretxat i amb una bona artilleria.

No entraré a explicar tots i cada un dels combats que es van lliurar aquells dos mesos al voltant de la plaça tarragonina, només un parell de comentaris per demostrar la duresa de la lluita. Tarragona estava controlada per un seguit de reductes exteriors que es van haver de conquerir un a un: el fort de l'Oliva, el del Francolí, la lluneta del Príncep, el baluard del Rei, el Port i la Marina, etc. Cada una d'aquestes posicions no les van aconseguir guanyar els franceses sense un enorme vesament de sang. Cas de la lluneta del Rei, on segons el coronel ANDRÉS EGUAGUIRRE *“habiéndose pasado a relevar la tropa que guarnecia uno de estos puntos, los soldados entrantes hallaron tendidos cadáveres a todos los que debían ser relevados...”*, o cas de la pèrdua de la lluneta del Príncep, posició que el tinent coronel Subirachs féu defensar fins arribar a l'arma blanca, *“y á excepción de unos pocos que se replegaron sobre la plaza, todos murieron o quedaron prisioneros, estando heridos la mayor parte de éstos [...] De 16 granaderos provinciales que montaban la guardia en el reducto, tan sólo uno quedó con vida, los demás cubrían con sus inanimados cuerpos el puesto que se les había señalado”*. Només en la presa del fort de l'Oliva es podien haver perdut 2.000 homes. La caiguda del port i la marina costà uns altres 2.000 morts dels defensors, per 500 dels atacants. Aquestes xifres són prou indicatives de lo sagnants que van resultar els combats previs a l'assalt final.

Lògicament, els francesos s'endugueren la pitjor part ja que eren els que atacaven. En el seu relat dels fets JUAN-SENÉN CONTRERAS, el generalíssim dels espanyols, deia que *“Suchet no hacía caso de la pérdida de hombres, y se miraba éstos como los instrumentos de su fortuna...”*. El 21 de juny, els francesos assaltaren el baluard d'Orleans i el fort Reial i arribaren fins a la porta de Sant Joan, **Contreras** els esperava amb nodrit foc de fusileria, *“Comencé a hacerle terrible [fuego] de fusilería y metralla, obligando a los franceses a retirarse con una pérdida horrorosa de muertos y heridos en que dexaron cubierto el suelo”*. Els francesos estimaven que durant el setge, entre uns i altres, haurien disparat els fusells més d'un milió de bales.

Per si no n'hi hagués prou, els canons disparaven dia i nit, tant els francesos (que van montar una vintena de bateries amb 60 o 70 canons) com els espanyols (el centenar de canons dels quals era fama que van disparar 230.000 trets i que van ocasionar la mort de milers d'enemics). La població civil no va deixar de patir el foc d'artilleria francès. S'avisava d'una bomba a punt de caure amb el toc d'una campana: un toc si era granada, dos si era bomba, i així: *“Hubo dias y noches enteras que la campana no tenía tiempo para indicar todos los tiros; tal era el crecido fuego contrario que sembraba continuamente la desolación y la muerte en esta ciudad. Hubo bomba que se llevó 14 soldados entre muertos y heridos [...] El dia diez y seis de junio se notó haber la campana señalado entre unas y otras mas de mil quinientas sesenta”*.

El 28 de juny de 1811

L'expugnació va culminar amb l'assalt final, el dia 28 de juny de 1811, quan els napoleònics obriren bretxa, hi penetraren i es desparramaren per la ciutat provocant la mort i la desolació. Els testimonis són d'espant, (i es necessita tenir 'fetge' per poder-los repassar tots...). A. EGUAGUIRRE afirmava que *“El ejército francés, siempre feroz y bárbaro, nunca lo fue tanto como en Tarragona el dia 28 de junio de 1811. Si calmó la matanza fue para dar lugar al robo y á las torpezas”*. Els napoleònics, desbocats, incendiaren la ciutat, saquejaren les cases i els temples cometent tota mena d'actes sacrílegs i fent estelles de totes les imatges santes, violaren les dones, assassinaren els civils i turmentaren els religiosos *“Sería jamás acabar y ofender á la decencia si había de exponer todas las iniquidades de los enemigos; basta lo expuesto y sépase que en esto excedieron á los irracionales más inmundos y lascivos que se conocen”*. Els horrors viscuts per la població tarragonina aquell 28 de juny de 1811, *“fueron tales, que no se han visto en los siglos de mayor barbarie, ni leído en las historias de las gentes menos civilizadas. A este recuerdo se estremece el corazón, se erizan los cabellos, la pluma se cae de la mano; ni todos los pinceles ó colores del arte bastarán á describirlo; lo que se diga no es todo lo que fue, y lo que fue jamás podrá expresarse...”*.

Suchet no va concedir quarter als civils armats, això volia dir que els seus soldats tenien ordres d'occir qualsevol persona que no fos de condició militar, com deia una relació de l'època: *“El ser paisano era delito de muerte para aquellos infernales monstruos”*. Amb aquesta consigna els napoleònics van penetrar dins de la ciutat sense respectar ni a homes ni a Déus: *“Dueños de ella y sus recintos en poco mas de media hora, se veían las calles cubiertas de cadáveres, y si alguno entre ellos se hallaba con señales de vida era atormentado con toda la inhumanidad de que no fueron capaces los tiranos de los primeros siglos”*. Davant d'una mort segura, la gent procurava barrejar el seu cos entre els dels cadàvers que s'amuntegaven arreu. Aquests, si no es van aconseguir salvar, van ser trepitjats pels casc dels cavalls francesos que recorrien la ciutat, o van ser occits a estocades per les patrulles franceses que regiraven les pertinences dels morts. Els que podien s'introduïen dissimuladament entre les files dels militars espanyols presoners, i d'allí eren arrencats a cops de culata i afusellat desseguida; els més espavilats es vestiren cuita-corrents amb l'uniforme d'algun cadàver tirat per terra, per passar per soldat.

Arribats a la Catedral, on s'hi havien refugiat 8.000 persones, els francesos van penetrar-hi sense consideració i la van saquejar sense deixar ni un sol element litúrgic per celebrar-hi missa. En sòl sagrat van maltractar, apallissar i assassinar els que van voler *“a unos molían a palos, a otros á sablazos, a otros a culatazos de fusil, y unos 40 fueron asesinados [...] apenas nos conocíamos unos a otros por la desnudez, y por lo desfigurados que nos hallábamos con tantas heridas, pues que muchísimos las tenían en número de 20 a 30, y no podían contarse 25 individuos que no fuesen heridos o contusos”*. Els qui intentaren ocultar-se campanar amunt, foren llençats per les vidrieres de dalt a baix. *“No hallando qué robar, porque ya lo habían otros hecho primero se llevaban los paisanos y de estos alrededor de la Catedral mataron de seis á setecientos”*. Els francesos s'ensanyaven especialment contra qui mirava d'oposar-s'hi. A la Catedral el comensal **Jaume Amill Avià**, malgrat la seva venerable vellesa, s'ajupí a recollir les sagrades formes que rodolaven pel terra, tirades sense miraments pels soldats que buidaven els vasos litúrgics, i al veure-ho, desembeinaren els sabres i el burxaren impenitentment. Una religiosa va fer igual, i fou turmentada *“bárbaramente”*. Els més rapaços, van obligar els eclesiàstics que els van semblar de major categoria a conduir-los fins a les seves residències particulars. Un cop allí les saquejaren i acte seguit els degollaren. Així morí **Pere-Joan Enrich**, ardiaca de Vila-seca i el canonge **Manuel-Antonio de las Fuentes d'Agostina**, entre d'altres.

La tropa napoleònica entrà a Catalunya com a conqueridora, i les **violacions** es van donar arreu. Al Camp de Tarragona, n'hi va haver, segons Bosch i Cardellach, a: Bràfim, Perafort, Puigdelfí, Maspujols, els Pallaresos, l'Argilaga, la Secuita, Vilabella, Puigtinyós, etc. A Tarragona, aquell 28 de juny de 1811 els napoleònics van perdonar a ben poques femelles, *“hicieron lo que no se ha leído, excedieron a los brutos irracionales, fueron más fieros que las mismas fieras, que hasta en*

público desfogaron sus vergonzosas pasiones en términos de que se avergonzarían los más incultos salvajes". Això va ser així fins el punt que moltes van preferir suïcidar-se llençant-se a les cisternes i morint ofegades. *"A muchas violaron en la misma catedral ante el mismo gentio, pero á las más las sacaron fuera y las conducían á sus campamentos ó dentro de casas para esplayar más libremente su brutal y exaltada pasión. La soldadesca y muchos oficiales las sacaban á la fuerza y la que se resistía era maltratada o muerta"*. Destaquen alguns casos exemplars. Una dona que donava el pit a un nadó va ser arrossegada fora per un oficial francès, i havent deixat el petit en mans d'un conegut, agafà el sabre del militar i se l'enfonsà al ventre, treient-se la vida. A una altra intentaven arrencar de les reixes del presbiteri on s'hi havia agafat ben fort, tant que l'acabaren desconjuntant i morí allí mateix. *"Muger huvo de buen semblante que en medio de una plaza tuvo la fatalidad de verse oprimida casi 80 veces. Otra en la iglesia de la catedral fue asesinada porque no consintió"*.

A més dels assassinats i les violacions, els més cruels d'entre els francesos van sotmetre a **torment** a la població, sobretot als que intentaven amagar-se i als religiosos. Molts dels primers procuraven passar desapercebuts entre els cadàvers que jeien pels carrers, i quan els soldats francesos que els anaven regirant els descobrien, els mataven *"pegando fuego á los montoncitos de pólvora que sucesivamente ponían en diferentes partes de su piel"*. D'altres s'amagaven tancats a casa, i quan els francesos hi entraven i els trobaven dins eren defenestrats i *"tirados a las llamas; otros arrastrados por los pies; otros asesinados á la bayoneta y á sablazos; otros a culatazos de fusil, y otros quemados..."*

L'ensanyament contra tota mena d'eclesiàstics va ser immisericorde. Sobresurt d'entre tots, el cas del franciscà **Francesc Dordal**, cas que pot il·lustrar el de tots els màrtirs tarragonins que van morir aquell dia. **Dordal** fou capturat quan auxiliava una monja moribunda, i el van dur a la Rambla a empentes i rodolons emmig de tota mena de burles i escarnis, *"con otras circunstancias que la decencia no permite trasladar al papel"*. Burxat per les bayonetes dels seus boxins fou obligat a encendre una foguera i a llençar-s'hi, cosa que féu amb gran dignitat, prèvia invocació del nom de la Santíssima Trinitat. Més de 30 eclesiàstics van ser morts i martiritzats aquell 28 de juny de 1811, trobant finalment la recompensa celestial als seus molts sofriments.

L'endamà

El carnatge durà dos dies, fins el 30 de juny, en què **Suchet** publicà un ban per ordenar el cesament del saqueig. En realitat havia acabat una mica abans, *"por no hallarse ya víctimas que sacrificar..."*. Van ser tants els morts que infestaven la ciutat que els mateixos francesos només hi van deixar una mínima guarnició:

“Todas las calles y plazas estaban cubiertas de cadáveres, cuyo horror por la cálida estacion del tiempo obligó a los franceses á abandonarla, dejando solo las precisas guardias. En qualquier parte que se tendiese la vista no se veían mas que fúnebres despojos de la muerte. Cadáveres medio podridos y mezclados con las ruinas de las casas desplomadas; un pavoroso silencio y triste soledad, tal era el espantoso y horrible aspecto de Tarragona”.

Passat el mal son del saqueig, quedava, doncs, l'espectacle dantesco de milers de cadàvers tirats pels carrers. Un espectacle que **Suchet** aprofità per recordar a la comarca allò de que “tranquilidad, viene de ‘tranca’...”. Envià soldats per les poblacions properes a fer venir les principals autoritats governatives i prohoms, i els obligà a passar-se pels carrers de la Tarragona vençuda i admirar el tètric escenari del que passava a qui es resistia al poder napoleònic, “*existiendo aún [diu un llibre de 1911] quien conserva como reliquia preciada las medias manchadas de sangre, con las cuales su abuelo verificó aquel terrible paseo sobre los cadáveres insepultos de sus conciudadanos...*”.

A l'hora de fer balanç d'aquella jornada, les xifres d'una i altre font s'aproximen força: van resultar mortes 5.700 persones; presoneres, 6.300; ofegades, 300; ferides, 5.450; disperses, 1.800, i recollides en vaixells anglesos, 450; a més dels morts durant el setge. Les pèrdues totals de vides humanes es calculaven en 10.900, i 8.650 els ferits; i amb un destí incert els 8.200 presoners fets. En el parte de 9 de juliol en el qual **Suchet** donava compte de la seva victòria, elevava encara més aquests números: havien estat 4.000 els morts, però dels 10 o 12.000 que intentaren escapar fora de la muralla molts (no diu la xifre) van ser morts “*á sablazos ó anegados...*”; els presoners havien estat 10.000, i els ferits en els hospitals, 1.500. Les baixes a l'exèrcit francès també van ser molt altes. Només el seu cos d'enginyers, va perdre el 28% dels efectius. Admetien 3.755 soldats morts, però segurament serien en realitat prop de 7.000.

En el seu llibre, el mariscal JUAN-SENÉN CONTRERAS, generalíssim de l'exèrcit espanyol que defensava Tarragona, assegurava que “*ha sido el sitio mas mortifero que se ha conocido, pues pasan de 18.000 hombres los perdidos entre sitiador y sitiado...*”. També esmenta que els propis francesos confessaven que la resistència tarragonina “*ha sido la mayor, pues aunque otras plazas han prolongado mas su sitio, fue por no haber sido atacadas tan en regla, con un tren de artilleria tan formidable y un tesón tan constante...*”.

L'ocupació

Desseguida que els francesos controlaren la ciutat, encetaren una època de **repressió** sagnant, doncs, a qui trobaven adicte al govern espanyol o amb armes amagades a casa, l'assassinaven, o el duien a afusellar a Reus, o el penjaven d'algun arbre o

balcó del convent de la Mercè. A més d'aquestes execucions arbitràries, els francesos es van possessionar de tots els immobles com els va semblar, sense importar-los que els amos encara visquessin o tornessin de fora. Més encara, si el propietari es presentava era maltractat i vexat impúnement.

El trauma que passà la ciutat va provocar un veritable **tomb demogràfic**. Després de l'assalt de juny de 1811, a la ciutat degueren quedar uns pocs centenars de tarragonins, els habitants que s'ho van poder permetre (noblesa, autoritats, notaris) van fugir a Mallorca, una part important va morir lluitant contra l'invasor. El resultat final, passada la contesa, fou la total renovació de la població. JOSEP M. RECASENS, que va analitzar els cognoms dels censos de població, d'abans i de després de la guerra, ja va observar que bona part dels habitants del cens de 1816 no tenien res a veure amb els que poguéss haver el 1808, i que, per tant, es va produir un canvi de població realment espectacular.

Les pèrdues materials

Els estralls econòmics no compten, evidentment, tant com ho fan les vides humanes, tanmateix, no deixen de ser un aspecte de les penalitats sofertes. Deia una relació:

«En dos años, un mes y veintiún días que ha sido invadida Tarragona, ha sido continuamente saqueada y destruida por los opresores, de modo que todas las casas inmediatas a la muralla del O. y las del puerto han sido completamente destrozadas [...] Todas las iglesias, exceptuando la Catedral [...] han sido destrozadas de manera que en ninguna de ellas ha quedado vestigio de altar ni sombra de imágenes; todo ha sido destinado a las llamas».

Per fi, l'estiu de 1813, els francesos abandonaven la ciutat, però ho feien volant darrera seu tots aquells equipaments defensius susceptibles d'ús per part de l'enemic. Prèviament van fer evacuar la ciutat i la van saquejar a consciència. Els napoleònics van posar no menys d'una quinzena de barrils plens de pólvora en cada una de les 23 mines distribuïdes entre: les muralles, els baluards, el molí, els arcs de canyeria de la font pública, el magatzem de queviures situat dins l'església de Sant Domènec, el castell de Pilats i el castell del Patriarca. Les explosions tingueren lloc a les 4:30h. del matí del dia 19 d'agost de 1813, i van causar "*grande estruendo, siendo tal en dos ocasiones que me pareció temblaban los montes a 4 horas de distancia de donde yo era*". Una de les mines disposades era a l'església de Sant Magí, i és fama que essent el dia del Sant, aquest degué intercedir i la metxa que connectava amb la dinamita s'apagà i no arribà a explotar. Malauradament, les altres si que ho van fer. Es van destruir la major part de muralles i baluards, caigueren cinc arcs de l'aqueducte que subministrava aigua a la font pública, i s'incendià l'església de Sant Domènec. El gros del dany se l'endugué el castell del Patriarca, la meitat del qual s'esfondrà, quedant del tot inservible l'altra meitat, i destruint, a més, molts

dels immobles del costat, de manera que va deixar un buid urbà (que és el que avui coneixem com la plaça del Fòrum). Amb la marxa dels francesos “*quedó esta inmortal ciudad transformada en un montón de ruinas y escombros*”.

Segons una valoració dels estralls soferts la ciutat de Tarragona hauria perdut en aquella guerra més d'un miler d'immobles (la tercera part de la ciutat), amb una estimació aproximada d'uns 23 milions de rals de billó. Si hi afegim la voladura dels murs i baluards, les collites arrassades, els arbres talats i les mercaderies del port saquejades, l'estimació es dispara als 88'5 milions.

Mots finals

Sortosament, la ciutat de Tarragona, la comarca del Tarragonès, el Camp de Tarragona i tot Catalunya en general, es va anar recuperant amb el pas de molts anys, gràcies a la perseverància, el treball i l'empit renovador d'un país que sempre ha sabut superar tant aquell, com els altres traumes posteriors. Avui, podem dir que gaudim d'una ciutat i d'una comarca que pel clima, els monuments i la sensibilitat cívica i els valors culturals dels seus habitants, pot considerar-se l'enveja de les més afortunades.

Pel que fa als francesos, mai no hem estat partidaris (a títol personal) d'aquesta moda 'política' d'exigir el perdó per un greuge històric passat. Però si algú sí que ho és, pensi que els tarragonins tenen, de llarg, tot el dret del Món a esperar que algun dia, oficialment, les autoritats de la República francesa els demanin perdó per totes les atrocitats comeses pels avis dels seus avis durant la guerra del Francès.